

Ir. B. van der Ploeg

DE TUINBOUW IN NOORDWIJKERHOUT

Nota voor de Werkgroep Buitengebied van de gemeente
Noordwijkerhout; een bijdrage tot de voorbereiding
van het bestemmingsplan buitengebied

MEDEDELING NO. 167

Januari 1977

L27
167c

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

INHOUD

	Blz.
TEN GELEIDE	5
1. DE HUIDIGE SITUATIE IN HISTORISCH PERSPECTIEF	7
1.1 De bollenteelt	7
1.2 De glasbloementeel	9
1.3 De opengrondsbloementeel	13
1.4 De opengrondsgroenteteelt	14
1.5 De melkveehouderij	14
1.6 De arbeidsbezetting	16
2. NADERE ANALYSE VAN DE BEDRIJFSSTRUCTUUR IN 1975 EN VAN DE ONTWIKKELING VAN HET AANTAL BEDRIJVEN SINDS 1970	18
2.1 Beperking van het verdere onderzoek tot hoofdberoepsbedrijven (A- + B-bedrijven)	18
2.2 Het bedrijfstype van de A en B bedrijven	18
2.3 Verschillen binnen de gemeente	20
2.4 Bedrijfstype en bedrijfsomvang	21
2.5 Vermindering van het aantal bedrijven 1970-1975	23
3. DE TOEKOMSTIGE ONTWIKKELING	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Leeftijdsopbouw	25
3.3 Opvolgingssituatie	25
3.4 Blijven of wijken; prognose van de minimaal te verwachten veranderingen 1975-1985	27
4. ENKELE SLOTOPMERKINGEN MET BETREKKING TOT DE TOEKOMSTIGE ONTWIKKELING	29

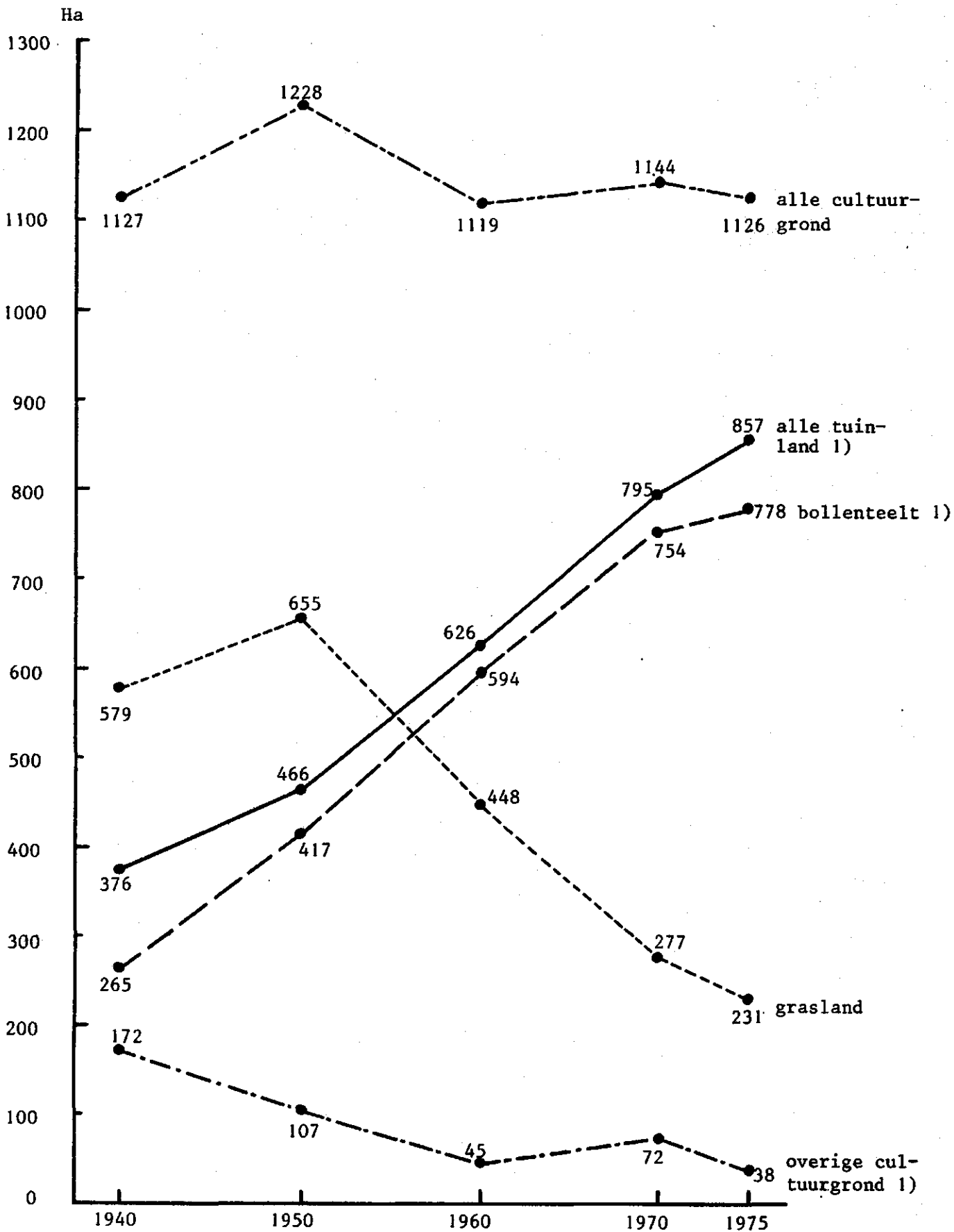
TEN GELEIDE

Momenteel is de gemeente Noordwijkerhout bezig met de voorbereiding van een bestemmingsplan buitengebied. Hierbij is uiteraard ook de agrarische sector in het geding, die in Noordwijkerhout van grote betekenis is. Mede daarom achtte de Gemeente het nodig meer inzicht te krijgen in de huidige situatie en in de in de naaste toekomst te verwachten ontwikkelingen in de agrarische sector, in het bijzonder wat betreft de glasbloementeel op bollenbedrijven. De gemeente Noordwijkerhout heeft daarom het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een nota op te stellen ten behoeve van de Werkgroep Buitengebied, over de positie van de land- en tuinbouw in de gemeente.

De nota is gebaseerd op gegevens uit de CBS-landbouwtelling, op een inventarisatie in het gebied, en op de resultaten van onderzoek van de afdelingen Structuuronderzoek en Tuinbouw van het LEI. De inventarisatie in het gebied heeft met name een beter inzicht gegeven in de mate waarin bollenbedrijven zich in de richting van de glasbloementeel hebben ontwikkeld.

Het onderzoek ten behoeve van deze nota werd uitgevoerd door Ir. B. van der Ploeg van de afdeling Structuuronderzoek van het LEI. Van de adviezen en suggesties van Ir. W.G. de Haan van de afdeling Tuinbouw alsmede van het Consulentschap voor de Tuinbouw te Lisse is dankbaar gebruik gemaakt.

Grafiek 1.1 De uitbreiding van de bollenteelt in Noordwijkerhout

1) In 1940 en 1950 werden leeg bollenland en "overige braak" statistisch bij bouwland ondergebracht, in deze grafiek als overige cultuurgrond aangeduid. In 1960 kwam er 42 ha leeg bollenland voor, géén braakland en 3 ha "echt bouwland". In 1970 was er 72 ha "leeg bollenland + braak", in 1975 38 ha; in beide jaren was de oppervlakte bouwland nihil.

Bron : C.B.S., metellingen.

1. DE HUIDIGE SITUATIE IN HISTORISCH PERSPECTIEF

1.1 De bollenteelt

De bollenteelt in Noordwijkerhout heeft zich in de afgelopen decennia sterk uitgebreid (zie grafiek 1.1). In 1975 was de oppervlakte ten opzichte van 1960 met 31% toegenomen, ten opzichte van 1950 bedroeg de toeneming 87%. Sinds 1970 is het tempo van de uitbreiding echter afgezwakt. Vermoedelijk zal de bollenteelt in Noordwijkerhout in de nabije toekomst niet meer uitbreiden of zelfs inkrimpen. Er komt namelijk nog maar weinig grasland voor bollenteelt in aanmerking, terwijl anderzijds wellicht aan bepaalde bollengronden een niet-agrarische bestemming moet worden gegeven.

De uitbreiding van de bollenteelt is voorafgegaan door een sterke inkrimping tijdens de crisis in de jaren dertig, die weer volgde op een zeer sterke expansie in de periode daarvoor. Omstreeks 1955 had de bollenteelt in Noordwijkerhout weer dezelfde omvang als in 1930 (ruim 500 ha).

De uitbreiding van het bollenareaal is vooral tot stand gekomen door omzetting van gras- in bollenland. In 1950 was nog 53% van de totale oppervlakte cultuurgrond grasland; in 1975 was dit gedaald tot 21% bij een ongeveer gelijk gebleven totale oppervlakte cultuurgrond.

Een andere factor is geweest dat de groenteteelt grotendeels verdween uit het teeltplan van bollenbedrijven, en tegelijkertijd de oppervlakte leeg bollenland verminderde.

Tabel 1.1 De veranderde betekenis van Noordwijkerhout als bollen-gemeente

Ten opzichte van:	Aandeel van Noordwijkerhout (%)									
	Oppervlakte bollen					Aantal bedrijven met bollen				
	1940	1950	1960	1970	1975	1940	1950	1960	1970	1975
- De Zuid 1)	16,4	18,4	22,1	28,5	30,3	.	25,5	28,1	29,2	30,0
- Zuid-Holland	12,3	14,6	16,6	20,7	22,6	.	12,8	13,5	17,0	19,1
- Nederland	6,3	6,4	6,1	6,1	6,0	.	4,9	4,0	4,8	5,3

1) Hillegom, Lisse, Sassenheim, Noordwijk, Noordwijkerhout en Voorhout.

Bron: Meitelling CBS.

Noordwijkerhout neemt wat het bollenareaal betreft, momenteel binnen het centrum de Zuid, een veel belangrijker plaats in dan in het verleden het geval was; haar aandeel is toegenomen tot 30%

van de totale oppervlakte in het gebied van de zes bollengemeenten (tabel 1.1).

In de jaren van een sterke expansie in de Nederlandse bollenteelt kon Noordwijkerhout haar aandeel in het landelijke totaal nagenoeg handhaven, terwijl dat van de Zuid als geheel belangrijk afnam. In het verleden was het aandeel van Noordwijkerhout wat het aantal bedrijven met bollen betreft groter dan haar aandeel in de oppervlakte; de bedrijven waren gemiddeld kleiner dan in de Zuid als geheel. Momenteel geldt dit nauwelijks meer.

De laatste jaren neemt het aandeel van Noordwijkerhout in het landelijke aantal bollenbedrijven vrij snel toe. Terwijl landelijk het aantal sterk vermindert, gebeurt dit in Noordwijkerhout in geringe mate. Ongetwijfeld speelt hierbij de opkomst van de bloemeteelt op bollenbedrijven een belangrijke rol.

Tabel 1.2 Procentuele verdeling van het aantal bedrijven naar oppervlakte bollen (1974)

Oppervlakte bollen (ha):	Percentage bedrijven					
	Noordwijkerhout		Noordwijk + Voorhout		Hillegom + Lisse + Sassenheim	
minder dan 0,25	6,5	17,5	6,8	21,2	5,5	15,3
0,25 - 0,5	11,0		14,4		9,8	
0,5 - 1	20,6	37,0	20,3	37,6	15,3	31,9
1 - 1,5	16,4		17,3		16,6	
1,5 - 2	13,3	21,8	12,2	19,8	11,2	21,3
2 - 2,5	8,5		7,6		10,1	
2,5 - 3	5,9	12,7	5,1	10,8	7,3	15,5
3 - 4	6,8		5,7		8,2	
4 - 5	4,0	11,1	4,1	10,6	5,7	16
5 - 8	3,1		3,5		5,7	
8 en meer	4,0		3,0		4,6	
Totaalaantal bedr.	100 (354)		100 (369)		100 (437)	
Gemiddelde opp.	2,20		1,91		2,45	

Bron: Meitelling CBS.

Het verschil in groottestructuur in vergelijking met het oude centrum op de oostelijke strandwal - Hillegom, Lisse en Sassenheim - is belangrijk kleiner geworden, maar nog niet helemaal verdwenen (tabel 1.2). In vergelijking met het gebied dat wordt gevormd door Noordwijk en Voorhout, heeft Noordwijkerhout een geringer percentage kleine bollenbedrijven. Maar ook in Noord-

wijkerhout heeft ruim de helft van de bollenbedrijven minder dan 1,5 ha. Hieronder bevinden zich echter ook bedrijven van "gepensioneerden", of van bedrijfshoofden voor wie de bollenteelt maar bijzaak is ten opzichte van het hoofdberoep of ten opzichte van een ander bedrijfsonderdeel, b.v. de glasbloementeel of de handel.

Het aantal bedrijven met minstens 4 ha bollen bedraagt slechts 11% van het totaal aantal, maar het areaal van deze bedrijven omvat 46% van het totale bollenareaal in de gemeente.

Tabel 1.3 Het teeltplan in 1950 en 1975 in Noordwijkerhout

	Proc. verdeling van de oppervlakte in	
	1950	1975
Hyacint	6,2	18,8
Tulp	35,7	38,4
Narcis	33,1	26,9
Gladiool	15,1	6,6
Lelies en overig bijgoed	9,8	9,4
	100	100
Totale oppervlakte bollen	(417 ha)	(778 ha)

Bron: Meitelling CBS.

De bollenteelt is niet alleen naar oppervlakte gemeten uitgebreid, maar ook is het teeltplan geïntensiveerd. Het aandeel van de hyacinten was in 1975 maar weinig kleiner dan in de rest van de Zuid.

Het aandeel van de gladiool in het teeltplan is sterk ingekrompen door verplaatsing naar de akkerbouwgebieden, maar is nog belangrijk groter dan in overig de Zuid. De gladiool wordt momenteel in Noordwijkerhout in hoofdzaak voor de bloem geteeld.

1.2 De glasbloementeel

De betekenis van de tuinbouw is in Noordwijkerhout niet alleen toegenomen door uitbreiding en intensivering van de bollenteelt, maar ook door de ontwikkeling van de bloementeel onder glas, die voor een belangrijk deel bestaat uit het in bloei trekken van bloembollen.

(Tabel 1.4 zie blz. 10).

Tabel 1.4 De ontwikkeling van de bloementeelt onder glas in Noordwijkerhout 1)

	1950 1960 1970 1975				1950 1960 1970 1975			
	absolute cijfers				index: 1970 = 100			
Aantal bedr. met bloementeelt onder glas	12	52	159	204	7,5	32,7	100	128,3
Oppervlakte (ha)	0,51	2,12	9,81	16,45	5,2	21,6	100	167,7
Gemidd. oppervlakte per bedrijf (m ²)	425	408	617	806	68,9	66,1	100	130,6

1) Exclusief schuurbroei.
Bron: Meitelling CBS.

In de periode 1960-1975 is het aantal bedrijven met glasbloementeelt nagenoeg verviervoudigd en de oppervlakte zelfs verachtvoudigd als gevolg van het introduceren van glasbloementeelt op een belangrijk aantal bedrijven alsook van uitbreiding op bedrijven met reeds glasbloemen. Bovendien zal op veel bedrijven met glas de intensiteit van het gebruik zijn toegenomen.

Tabel 1.5 De ontwikkeling van de glasbloementeelt in Noordwijkerhout in vergelijking met de Zuid

Ten opzichte van:	Aandeel van Noordwijkerhout (%)							
	oppervlakte glasbloemen				aantal bedrijven met glasbloemen			
	1950	1960	1970	1975	1950	1960	1970	1975
de Zuid-1; zonder o.a. Rijnsburg 1)	16,2	20,9	29,2	29,8	25,5	29,6	34,4	35,8
de Zuid-2; met o.a. Rijnsburg 2)	3,2	5,5	9,8	12,0	5,7	10,5	18,7	22,0
Zuid-Holland	0,6	1,1	1,1	0,9	1,5	2,8	4,6	4,9

1) Hillegom, Lisse, Sassenheim, Noordwijk, Noordwijkerhout en Voorhout.
2) Landbouwgebied de Zuidhollandse bollenstreek; de Zuid-1 + Rijnsburg, Katwijk, Oegstgeest, Valkenburg en Wassenaar.
Bron: Meitelling CBS.

Op wat langere termijn gezien is de uitbreiding van de glasbloementeelt - zowel wat areaal als aantal bedrijven betreft - in Noordwijkerhout wat sterker geweest dan in de omliggende bollen gemeenten (tabel 1.5). Gedurende de periode 1970-1975 is het aandeel van Noordwijkerhout in het totaal van "de Zuid-1" echter nauwelijks meer toegenomen, daar ook in de Zuid de glasbloementeelt

zich toen zeer snel uitbreidde.

Ten opzichte van "de Zuid-2" inclusief het bloemencentrum Rijnsburg, is sprake van een bijzonder sterke toeneming zowel van het aantal bedrijven als van de oppervlakte glasbloementeel in Noordwijkerhout. In 1975 werd 12% van de oppervlakte en 22% van het aantal bedrijven met glasbloemen in Noordwijkerhout aangetroffen. Het aandeel van Noordwijkerhout in het totaal van de Zuid-hollandse glasbloementeel is slechts bescheiden, met name wat de oppervlakte glasbloemen betreft. Door belangrijke oppervlaktevergroting per bedrijf, vooral in het Westland, is het aandeel in het provinciale areaal gedaald. Ondanks de belangrijke toeneming, ook per bedrijf, is de oppervlakte glas gewoonlijk klein: in 1975 was in Noordwijkerhout de gemiddelde oppervlakte glas 806 m², tegen Zuid-Holland 4480 m². Bovendien geeft het gemiddelde een enigszins vertekend beeld. Op 57,4% van de bedrijven met glasbloementeel in Noordwijkerhout was in 1974 minder dan 600 m² glas (zie tabel 1.6). Er moet echter in aanmerking worden genomen dat bij de (arbeidsintensieve) wijze, waarop in "de Zuid" de glasbloementeel wordt uitgeoefend, er met een kleine oppervlakte glas toch een omvangrijke produktie kan worden gerealiseerd.

Tabel 1.6 Procentuele verdeling van het aantal bedrijven naar oppervlakte glas in Noordwijkerhout in 1971 en 1974

Oppervlakte glas:	Percentage bedrijven	
	1971	1974
minder dan 150 m ²	24,2	16,8
150 - 300 m ²	19,1	15,3
300 - 600 m ²	23,0	25,9
600 - 900 m ²	9,6	13,6
900 - 1500 m ²	10,7	15,3
1500 - 2500 m ²	11,2	8,4
2500 m ² en meer	2,2	5,3
	100	100
Totaalaantal met glas	(178)	(190)

Bron: Meitelling CBS.

Ondanks het toegenomen aantal bedrijven met glasbloementeel - in het algemeen wordt met een kleine oppervlakte glas begonnen 1) - is van 1971 tot 1974 het percentage bedrijven met minder dan 600 m² gedaald van 66 naar 57. De oorzaak zal zijn dat op een belangrijk aantal bedrijven de oppervlakte glas werd vergroot,

1) Gebaseerd op een uitkomst van een enquête onder bollentelers in de Zuid, in zomer 1973.

b.v. door naast een bestaande trekkas een rolkas of een vaste kas te bouwen.

Op de bedrijven met glas komt als regel ook bollenteelt voor. In 1974 had in Noordwijkerhout slechts 7% van de bedrijven met glas géén bollenteelt. Te zamen met de bedrijven met minder dan 0,25 ha bollenteelt had 16% van de bedrijven met 31% van de totale oppervlakte glas geen of nauwelijks bollenteelt. Indien de grens bij 0,5 ha bollenteelt wordt gelegd, dan had 25% van het aantal bedrijven met 42% van de oppervlakte glas, geen of nauwelijks bollenteelt. Met andere woorden: driekwart van de bedrijven met glas had in 1974 minstens 0,5 ha bollenteelt. Op deze bedrijven is de oppervlakte glas in het algemeen (nog) kleiner dan op de bedrijven zonder bollen. De glasbedrijven met minstens 0,5 ha bollen, hadden in 1974 gemiddeld 599 m² glas, die zonder bollenteelt, of minder dan 0,5 ha, gemiddeld 1307 m² glas.

Door de toeneming van het aantal bedrijven met glasbloemeteelt en de vermindering van het aantal bollenbedrijven, stijgt het percentage bollenbedrijven met glas snel. In de korte periode 1971-1974 nam dit toe van 41 tot 50%. Op precies de helft van de bollenbedrijven was in 1974 dus glas aanwezig (tabel 1.7). Bovendien is er nog een, niet exact bekend, aantal bedrijven zonder glas, maar wel met schuurbroei; vermoedelijk + 5% van het totaal-aantal bollenbedrijven.

Tabel 1.7 Percentage bollenbedrijven met glas per oppervlakte-klasse in Noordwijkerhout (1974)

Oppervlakte bollen (ha)	Percentage bedrijven		Aantal bedr.
	zonder glas	met glas	
Minder dan 0,25	22,8	78,2	23
0,25 - 0,5	59,0	41,0	39
0,5 - 1	61,3	39,7	73
1 - 1,5	39,7	60,3	58
1,5 - 2	40,4	59,6	47
2 - 2,5	50,0	50,0	30
2,5 - 3	66,7	33,3	21
3 - 4	50,0	50,0	24
4 - 5	64,3	35,7	14
5 - 8	45,5	54,5	11
8 en meer	57,1	42,9	14
Alle bollenbedrijven	50,0	50,0	354

Bron: Meitelling CBS.

Het meest verrassend is wellicht dat er geen samenhang is tussen het percentage bedrijven met glas en de oppervlakte bollen. Zowel van de grotere bollenbedrijven - minstens 3 ha bollen - als

van de bedrijven met 1 à 2 ha bollen, had ongeveer de helft glas. Alleen van de bedrijven met een nog kleinere oppervlakte bollen hadden betrekkelijk veel geen glas. Waarschijnlijk betreft het veelal bedrijven van ondernemers met een hoofdberoep buiten het bedrijf of van "rustende agrariërs". In deel 2 wordt voor de hoofdberoepsbedrijven de bedrijfssamenstelling nader bekeken.

Uit tabel 1.8 blijkt dat in Noordwijkerhout het percentage bollenbedrijven met glas aanzienlijk hoger ligt dan in andere delen van de Zuid. Dit verschil hangt slechts in zeer geringe mate samen met een verschil in oppervlakte.

Tabel 1.8 Percentage bollenbedrijven met glas in de Zuid (1974)

Noordwijkerhout	50,0
Noordwijk + Voorhout	40,9
Hillegom + Lisse + Sassenheim	32,7
De Zuid	40,6

Bron: Meitelling CBS.

1.3 De opengrondsbloementeel

Ook de opengrondsbloementeel is in Noordwijkerhout sterk uitgebreid. In 1975 werd 4% van de totale oppervlakte cultuurgrond hierdoor in beslag genomen, tegen 1% in 1950. De oppervlakte opengrondsbloementeel is voor een belangrijk deel bestemd voor de gladiolenteel "puur" voor de bloem, en ook voor de Rijsburgse gewassen. Daarnaast is er nog een oppervlakte bollen waarvan de bloem getrokken wordt. Dit laatste gebeurt vooral als de bollenprijzen laag zijn. De oppervlakte opengrondsbloementeel omvat niet het areaal bolbloemen, die gesneden worden met een blaadje. De bollenteel wordt hierdoor nl. minder benadeeld. De oppervlakte snijbloemen met een blaadje kan overigens van jaar tot jaar sterk variëren, afhankelijk van de bloemenprijzen en de weersgesteldheid.

Tabel 1.9 De ontwikkeling van de opengrondsbloementeel in Noordwijkerhout

	absolute cijfers				index 1970 = 100			
	1950	1960	1970	1975	1950	1960	1970	1975
Aantal bedr.met opengr.bloemen	23	53	65	119	35,4	81,5	100	183,1
Oppervlakte (ha)	4,9	16,3	15,3	45,5	32,0	106,5	100	297,4
Gemidd. opp.per bedrijf (ha)	0,21	0,31	0,24	0,38	87,5	129,2	100	158,3

Bron: Meitelling CBS.

Gedurende de periode 1970-1975 nam het aantal bedrijven met opengrondsbloementeel met ruim 80% toe; de oppervlakte zelfs met bijna 200% (tabel 1.9).

Uit tabel 1.10 blijkt dat in 1970-1975 de ontwikkeling van de opengrondsbloementeel in Noordwijkerhout parallel loopt met die in het omliggende gebied. Het aandeel van Noordwijkerhout blijft ongeveer een derde. Ten opzichte van een wat wijdere omgeving (Zuid-2), inclusief Rijnsburg, is het aandeel van Noordwijkerhout in de oppervlakte gestegen van 8,4 naar 16,8% en van het aantal bedrijven van 10,8 naar 16,3%. Ook het aandeel van Noordwijkerhout in het provinciale en zelfs het landelijke areaal was in 1975 niet onaanzienlijk.

Tabel 1.10 Vergelijking van Noordwijkerhout met andere gebieden

	Aandeel van Noordwijkerhout (%) 1)							
	oppervlakte opengronds- bloemen (ha)				aantal bedrijven			
Ten opzichte van:	1950	1960	1970	1975	1950	1960	1970	1975
de Zuid; zonder o.a.Rijnsburg 1)	23,0	25,4	35,7	34,6	21,3	25,7	31,1	31,3
de Zuid-2; met o.a.Rijnsburg 2)	3,2	5,8	8,4	16,8	4,7	7,0	10,8	16,3
Zuid-Holland	1,5	3,2	3,9	9,0	1,4	2,1	3,8	7,4
Nederland	0,6	1,7	1,7	4,3	0,6	1,0	1,6	3,5

1) Hillegom, Lisse, Sassenheim, Noordwijk, Noordwijkerhout en Voorhout.

2) Landbouwgebied de Zuidhollandse bollenstreek: de Zuid-1 + Rijnsburg, Katwijk, Oegstgeest, Valkenburg en Wassenaar.
Bron: Meitelling CBS.

1.4 Opengrondsgroenteteelt

De opengrondsgroenteteelt is grotendeels uit het teeltplan van bollenbedrijven verdwenen (zie tabel 1.11). Het is echter mogelijk dat een oppervlakte niet in de gemeente is geregistreerd maar bij niet-bollentelers elders (o.a. waspeen). (Tabel 1.11 zie blz. 15).

Van het nog zeer geringe aantal bedrijven met opengrondsgroenteteelt in 1975 was de gemiddelde oppervlakte per bedrijf vele keren groter dan in 1950.

1.5 De melkveehouderij

Ook de betekenis van de melkveehouderij in Noordwijkerhout is sterk verminderd. In 1975 was het aantal melkkoeien slechts 37%

Tabel 1.11 De ontwikkeling van de opengrondsgroenteteelt in Noordwijkerhout

	absolute cijfers			index 1950 = 100		
	1940	1950	1970	1940	1950	1970
Aantal bedrijven met open- grondsgroenten	.	224	29	13	11	.
Oppervlakte (ha)	84,3	39,2	9,2	7,7	10,1	215,1
Gemiddelde oppervlakte per bedrijf (ha)	.	0,17	0,32	0,59	0,92	.
				100	188,2	347,1
				5,8	19,6	25,7
				4,9		

Bron: Meitelling CBS.

van dat in 1950 (tabel 1.12). In diezelfde periode verminderde de oppervlakte grasland in ongeveer dezelfde mate (tot 35% van die in 1950).

Tabel 1.12 De ontwikkeling van de melkveehouderij in Noordwijkerhout

	absolute cijfers				index 1950 = 100			
	1950	1960	1970	1975	1950	1960	1970	1975
Aantal bedrijven met melkkoeien	104	.	25	20	100	.	24,0	19,2
Aantal melk- of kalfkoeien	1004	705	385	373	100	70,2	38,3	37,2
Gemiddelde per bedrijf	9,7	.	15,4	18,6	100	.	158,8	191,8

Bron: Meitelling CBS.

1.6 De arbeidsbezetting

Ten opzichte van 1960 is het totaal aantal regelmatige (mannelijke) arbeidskrachten met bijna een kwart verminderd (23%).

Tabel 1.13 De ontwikkeling van het aantal arbeidskrachten op de agrarische bedrijven in Noordwijkerhout

	absolute cijfers			index 1960 = 100		
	1960	1970	1974	1960	1970	1974
Gezinsarbeidskrachten 1)	675	499	490	100	73,9	72,6
Niet-gezinsarbeidskr. 1)	304	283	265	100	93,1	87,2
Totaal	979	782	755	100	79,9	77,2

1) Regelmatig minstens 15 uur per week werkzaam (mannen).

Bron: Meitelling CBS.

De vermindering betrof vooral de gezinsarbeidskrachten en in het bijzonder de meewerkende zoons. Daarbij speelt echter mede een rol, dat meewerkende zoons momenteel in het algemeen eerder zelfstandig of mede-bedrijfshoofd worden dan voorheen. De vermindering van het aantal niet-gezinsarbeidskrachten is minder snel dan in de bollenstreek als geheel. In 1960 was in Noordwijkerhout slechts 9,2% van het totaal aantal niet-gezinsarbeidskrachten van "de Zuid-1" werkzaam, in 1974 was dat 25,2%.

De betrekkelijk geringe vermindering van het aantal arbeids-

krachten hangt nauw samen met de uitbreiding van de produktie in de gemeente. In de periode 1960-1975 is de totale produktieomvang ongeveer met de helft toegenomen. Aangezien het aantal arbeidskrachten met ongeveer een kwart verminderde, kan worden geconcludeerd dat de gemiddelde produktieomvang per man is verdubbeld; dit is een gemiddelde jaarlijkse stijging van de arbeidsproduktiviteit met ongeveer 5%.

2. NADERE ANALYSE VAN DE BEDRIJFSSTRUCTUUR IN 1975 EN VAN DE ONTWIKKELING VAN HET AANTAL BEDRIJVEN SINDS 1970

2.1 Beperking van het verdere onderzoek tot hoofdberoepsbedrijven (A-+ B-bedrijven)

De nadere analyse heeft uitsluitend betrekking op bedrijven van ondernemers voor wie het bedrijf de belangrijkste bestaansbron vertegenwoordigt. Buiten beschouwing blijven derhalve bedrijven van "rustende agrariërs" en van ondernemers met een niet-agrarisch hoofdberoep. Wat dit laatste betreft is een uitzondering gemaakt voor ondernemers met als hoofdberoep bollenhandelaar en minstens 1 ha kwekerij (7 gevallen).

De groep die hierna buiten beschouwing blijft, omvat 20% van het totaal aantal bedrijven. Het merendeel van deze bedrijven is zeer klein. Een derde heeft zelfs minder dan 20 sbe 1), wat overeen komt met ongeveer een derde hectare tulpenteelt.

2.2 Het bedrijfstype van de A en B bedrijven

Er zijn twee bedrijfstypeindelingen gemaakt. De eerste laat met name de betekenis van de glasbloementeel op het bedrijf zien (zie tabel 2.1). De tweede is enerzijds vollediger omdat ook rekening wordt gehouden met de aanwezigheid van bollenhandel maar anderzijds heeft zij een meer globaal karakter omdat de bedrijven waar wel glasbloementeel is maar deze "weinig voorstelt" zijn ondergebracht bij het zuivere bollenbedrijf (zie tabel 2.2).

Tabel 2.1 De betekenis van de glasbloementeel

Samenstelling van het (produktie) bedrijf x)	Percentage bedrijven
Alleen bollenteelt	30
Bollenteelt met enige glasbloementeel (d.w.z. wel aanwezig, maar stelt weinig voor)	5
Bollenteelt met glasbloementeel	35
Glasbloementeel met bollenteelt	14
Gespecialiseerd glasbloemenbedrijf	6
Overige tuinbouwbedrijven (incl. overwegend dahlia- of opengrondsbloementeel)	6
Landbouwbedrijven (veehouderij)	4
	<hr/>
Totaal	100 (279)

x) Door streekkenners vastgesteld.

1) Al deze bedrijven hebben minstens 10 sbe.

Het aantal bedrijven in deze tabel is belangrijk kleiner dan dat waarvan in deel I werd uitgegaan (354). Dit komt niet alleen doordat een aantal buiten beschouwing blijft, maar bovendien doordat in enkele gevallen bedrijven, die afzonderlijk stonden geregistreerd, zijn samengevoegd.

Wanneer de bloemteelt beperkt blijft tot het incidenteel snijden van bolbloemen in het veld is het bedrijf toch gerekend tot de groep met "alleen bollenteelt".

Bij "glasbloemteelt met bollenteelt" is de glasbloemteelt hoofdzaak. Hiertoe zijn ook enkele bedrijven gerekend, waarvan bekend is dat er (vaste) plannen zijn om de glasbloemteelt uit te breiden, zodat deze produktierichting in de naaste toekomst hoofdzaak gaat worden.

Tabel 2.2 Procentuele verdeling van het aantal bedrijven 1) naar bedrijfstype (Noordwijkerhout)

Bedrijfstype 1)	Percentage bedrijven
Zuiver bollenbedrijf	28
Combinatie van bollenteelt en handel 1)	7
Bollenteelt en glasbloemteelt 1)	35
Glasbloemteelt en bollenteelt 1)	14
Gespecialiseerde glasbloemenbedrijven	6
Overige tuinbouwbedrijven	6
Veehouderijbedrijven	4
	100
Totaalaantal bedrijven	(279)

1) Vastgesteld door streekkenners

Het aantal zuivere bollenbedrijven bedraagt slechts 28% van het totaal aantal bedrijven. Daarbij bevinden zich echter ook nog de bedrijven die in tabel 2.1 werden getypeerd als "bollenbedrijf met enige glasbloemteelt (d.w.z. stelt weinig voor)". De bedrijven met op het produktiebedrijf "alleen bollenteelt" waar ook nog een handelsafdeling is, zijn ondergebracht in een afzonderlijk bedrijfstype (7%) 1).

Op 55% van alle agrarische (hoofdberoeps) bedrijven is de glasbloemteelt belangrijk. Op 17% vormt zij zelfs de hoofdzaak en 6% is een gespecialiseerd glasbloemenbedrijf.

1) Op 9% van de bedrijven was de bollenhandel van belang. De bedrijven met handel en glas zijn ingedeeld bij één van de beide typen met een combinatie van bollenteelt en glasbloemteelt.

Hieronder wordt, ter vergelijking, de situatie weergegeven, zoals die uit een onderzoek van 1954 naar voren kwam 1). Er is toen een vergelijkbare bedrijfstypering gemaakt.

Tabel 2.3 Bedrijfstype-indeling

Bedrijfstype	Percentage bedrijven
Bollenkwekerij, zonder handel	80
Bollenkwekerij en handel	6
Bollenkwekerij met veehouderij als bijzaak	2
Overige tuinderijen	1
Veehouderijen	11
	100
Totaal (alle "hoofdberoepsbedrijven")	(364)

2.3 Verschillen binnen de gemeente

Er zijn drie deelgebieden onderscheiden: de Zilkerpolder, de Hoogeveense polder en overig Noordwijkerhout.

Tabel 2.4 Procentuele verdeling van het aantal bedrijven per deelgebied naar bedrijfstype

Bedrijfstype	Percentage bedrijven			
	Zilker- polder*)	Hoogeveen- se polder**)	overig NW'hout	geheel NW'hout
Zuiver bollenbedrijf	35	26	28	28
Combinatie van bollenteelt en handel	7	8	6	7
Bollenteelt en glasbloe- menteelt	27	39	36	35
Glasbloementeelt en bollen- teelt	18	13	13	14
Gespec.glasbloemenbedr.	-	9	6	6
Overige tuinbouwbedrijven	13	3	5	6
Veehouderijbedrijven	-	2	6	4
	100	100	100	100
Totaalaantal bedrijven	(55)	(86)	(138)	(279)

*) Alles ten noorden van de Delfweg.

***) Alles ten noorden van de Zuidervaart.

Bron: LEI-CBS. 1975.

1) Noordwijkerhout: Een studie van de sociaal-economische structuur en de stedenbouwkundige problemen, LEI, Instituut Stad en Landschap van Zuid-Holland, ETI voor Zuid-Holland.

In de Zilkerpolder is het percentage zuivere bollenbedrijven wat hoger dan in de beide andere gebieden. Het percentage bedrijven met glasbloementeel is er echter kleiner. Toch is ook in de Zilkerpolder de glasbloementeel op 45% van de bedrijven van belang, in de Hogeveense polder evenwel op 61%, en in overig Noordwijkerhout op 55% van de bedrijven. Op ongeveer een vijfde van het totaal aantal tuinbouwbedrijven in de Hogeveense polder en in "overig Noordwijkerhout", is de glasbloementeel zelfs hoofdzaak of is er sprake van een gespecialiseerd glasbloemenbedrijf.

Tabel 2.5 Procentuele verdeling van het aantal bedrijven naar bedrijfsomvang per deelgebied

Bedrijfsomvang (in sbe)	Percentage bedrijven			
	Zilkerpolder	Hoogeveense polder	overig NW'hout	geheel NW'hout
Minder dan 50	3,6	10,6	2,3	5,2
50 - 70	3,6 20	10,6 37	17,1 30	12,3 29
70 - 90	12,7	14,1	10,1	11,9
90 - 110	9,1 13	11,8 24	15,5 27	13,0 23
110 - 130	3,6	11,8	11,0	10,4
130 - 150	16,4 27	10,4 23	5,4 16	9,2 21
150 - 190	10,9	12,9	10,9	11,5
190 - 250	12,7	7,1	12,4	10,8
250 - 350	10,9 40	3,5 16	9,3 27	7,8 27
350 en meer	16,4	5,9	5,4	7,8
Totaalaantal bedr.	100 (55)	100 (86)	100 (138)	100 (279)

Bron: LEI-CBS 1975.

Uit tabel 2.5 blijkt dat nog 29% van de bedrijven een omvang van minder dan 90 sbe heeft, wat overeenkomt met ongeveer 1,5 ha zuivere bollenteelt. Het betreft derhalve zeer kleine bedrijven.

In de Zilkerpolder komt naast een belangrijk aantal kleine bedrijven een naar verhouding groot aantal grote bedrijven voor. In de beide andere gebieden zijn naar verhouding meer kleine en minder grote bedrijven dan in de Zilkerpolder.

2.4 Bedrijfstype en bedrijfsomvang

Van de zuivere bollenbedrijven heeft een groot deel een zeer kleine omvang; 45% heeft een omvang van minder dan 90 sbe. Toch is er ook een niet onbelangrijk aantal grotere zuivere bollenbedrijven.

Tabel 2.6 Procentuele verdeling van het aantal bedrijven per type, naar bedrijfsomvang (sbe)

Bedrijfsomvang (sbe)	Percentage bedrijven										
	zuiver bollen- bedr.	bollen- teelt/ handel	bollent. glasbl.- teelt	bollen- teelt/ glasbl.- teelt	glasbl./ bollen- glas	gespec. glas	overige tuinbouw	vee- houderij	alle typen		
Minder dan 50 sbe	12,7		2,0						5,2		
50 - 70	19,7	45	16	12,2	23	28	19	29	27	12,3	29
70 - 90	12,7		9,2							11,9	
90 - 110	4,2	7	32	15,3	20	46	44	6	37	13,0	23
110 - 130	2,8		5,1							10,4	
130 - 150	11,3	24	5	12,2	24	10	25	29	18	9,2	21
150 - 190	12,7		12,2							11,5	
190 - 250	11,3		13,3							10,8	
250 - 350	7,0	24	47	9,2	32	16	12	36	18	7,8	27
350 en meer	5,6		9,2							7,8	
Totaalaantal bedr.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	(79)	(19)	(98)	(39)	(16)	(17)	(11)	(279)			

Bron: LEI-CBS 1975.

Bovendien hebben naar verhouding veel van de grotere bedrijven met - op het produktiebedrijf - uitsluitend bollenteelt ook bollenhandel; één op de drie bedrijven met (alleen) minstens drie hectare bollenteelt.

De bedrijven met een combinatie van bollenteelt en glasbloemeteelt zijn in het algemeen groter dan de zuivere bollenbedrijven. Toch heeft 23% van deze bedrijven een omvang van minder dan 90 sbe 1).

2.5 Vermindering van het aantal bedrijven in de periode 1970-1975

Het aantal hoofdberoepsbedrijven (A en B) verminderde in de periode 1970-1975 met 9%. In enkele gevallen werd een hoofdberoepsbedrijf voortgezet als nevenberoepsbedrijf.

Tabel 2.7 Oorzaken van mutaties in het aantal hoofdberoepsbedrijven (A+B), 1970-1975

Reden van de verandering	aantal bedrijven	
Beroepsbeëindiging van ouderen zonder opvolger	-14	
Gedeeltelijke beroepsbeëindiging van ouderen zonder opvolger (bedrijf als D-bedrijf aangehouden)	- 4	
Vroegtijdige beroepsbeëindiging (overlijden, invaliditeit)	- 3	-51
Beroepsverandering	-13	
Gedeeltelijke beroepsverandering (bedrijf als C-bedrijf aangehouden)	-12	
Vertrek naar een ander bedrijf	- 5	
Stichting van een nieuw bedrijf	+18	
"Omgekeerde gedeeltelijke beroepsverandering" (C-bedrijf werd A- of B-bedrijf)	+ 7	+25
Totaal	-26	

Gezien de geringe omvang van de bedrijven en de slechte rentabiliteit in het begin van de jaren zeventig van de bollenteelt, is de vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven betrekkelijk gering geweest. De belangrijkste verklaring is waarschijnlijk de expansiemogelijkheid via de glasbloemeteelt.

De vermindering is in ongeveer gelijke mate een gevolg geweest van bedrijfsbeëindiging wegens het ontbreken van een opvolger,

1) Voor de glasbloemeteelt kon de produktieomvang slechts op globale wijze worden vastgesteld. Er kon wat de broeierij betreft geen rekening worden gehouden met een verschil in intensiteit waarmee het glas gebruikt wordt.

als vanwege de overgang naar een ander beroep. Ongeveer de helft van degenen, die in 1975 niet meer het hoofdberoep tuinder hadden, hield echter nog wel het bedrijf aan. Daartegenover staat dat 7 kwekers die in 1970 een hoofdberoep buiten het bedrijf hadden, in 1975 van de tuinbouw hun hoofdberoep hadden gemaakt.

In de periode 1970-1975 werden nog 18 nieuwe bedrijven gesticht. Mogelijk als gevolg van het feit dat er op diverse bedrijven meer dan één opvolger was.

3. DE TOEKOMSTIGE ONTWIKKELING

3.1 Inleiding

In het recente verleden is in Noordwijkerhout het aantal bedrijven maar weinig afgenomen terwijl anderzijds een sterke expansie in de glashloementeelt plaatshad. In dit hoofdstuk zal de vraag aan de orde worden gesteld of het waarschijnlijk is dat deze ontwikkeling zich in de toekomst zal voortzetten. Hiertoe wordt eerst ingegaan op de leeftijdsopbouw en de opvolgingssituatie, mede in relatie tot de bedrijfssamenstelling. In 3.4 is - uitgaande van gegevens hierover - een prognose opgesteld van de minimaal te verwachten verandering in de verdeling van de bedrijven over de verschillende bedrijfstypen. In de slotbeschouwing wordt nader ingegaan op de aard van de bedrijfsstructurele problematiek in Noordwijkerhout en op de waarschijnlijkheid van een sterke uitbreiding in de glashloementeelt.

3.2 Leeftijdsopbouw

Relatief veel bedrijfshoofden (33%) in Noordwijkerhout zijn jonger dan 40 jaar (zie tabel 3.1), hetgeen het vraagstuk van de toekomstmogelijkheden van de bedrijven des te belangrijker maakt. Van de bedrijfshoofden op bollenbedrijven zonder bloementeelt is slechts 11% jonger dan 40 jaar, terwijl dat percentage voor de ondernemers met bloementeelt daarentegen 40 bedraagt. Het verschil in leeftijdsopbouw tussen de bedrijfstypen wordt nog geaccentueerd door de opvolgingssituatie. De relatief weinig ouderen met glashloementeelt hebben "bijna altijd" een opvolger terwijl dat voor hun leeftijdsgenoten zonder glashloementeelt, veel minder vaak opgaat (zie tabel 3.2). Dit heeft, naar men mag aannemen, consequenties voor de uitbreiding van de glashloementeelt in de gemeente.

3.3 Opvolgingssituatie

Twee derde van het totaal aantal bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder, heeft één of meer opvolgers; 16% heeft meer dan één opvolger. Per bedrijfstype vertonen de opvolgingscijfers grote verschillen. Van de ondernemers met een zuiver bollenbedrijf, eventueel met handel, heeft 54% een opvolger; van hun collega's met glashloementeelt 83%.

26 Tabel 3.1 Procentuele verdeling van het aantal bedrijven per type naar leeftijdsklasse bedrijfs-
hoofd

Leeftijd:	Percentage bedrijven									
	zuiver bollen- bedr.	bollen- teelt/ handel	bollent- glasbl.- teelt	glasbl./ bollen- teelt	gespec. glas	overige tuinbouw	vee- houderij	alle typen		
jonger dan 30 jaar	2,8		8,2							7,5
30 - 35 jaar	13,9	11	13,3	38	44	35	27			11,5 33
35 - 40 jaar	11,1		16,3							14,3
40 - 45 jaar	13,9		14,3							16,2
45 - 50 jaar	11,1	46	63	18,4	46	36	44	41	46	14,7 45
50 - 55 jaar	20,8		13,4							14,3
55 - 60 jaar	6,9		8,2							9,0
60 - 65 jaar	11,1	26	26	4,1	16	20	16	24	27	7,2 22
65 jr.en ouder	8,3		4,1							5,4
Totaalaantal bedr.	100 (79)	100 (19)	100 (98)	100 (39)	100 (16)	100 (17)	100 (11)	100	100	100 (279)

Bron: LEI-CBS 1975.

Tabel 3.2 Percentage verdeling van het aantal bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar per leeftijdsklasse naar aantal opvolgers

Aantal opvolgers:	Percentage bedrijfshoofden			
	50-55 jaar	55-65 jaar	65 jaar en ouder	totaal
geen	45	30	14	34
één	45	49	64	50
minstens twee	10	21	22	16
	100	100	100	100
Aantal bedrijfshoofden	(40)	(43)	(14)	(97)

Bron: LEI-CBS 1975.

3.4 Blijven of wijken; prognose van de minimaal te verwachten veranderingen 1975-1985

Bij de inventarisatie door de streekkenners is ook de eventuele voortzetting van het bedrijf op wat langere termijn, d.w.z. ongeveer tien jaar, aan de orde gekomen. De bedrijven werden daarbij ingedeeld als blijver, wijker of twijfelaar. De wijkers en twijfelaars bleken respectievelijk 6 en 5% van het totaalaantal bedrijven uit te maken. Het betreft overwegend bedrijven met uitsluitend bollenteelt. In tabel 3.3 wordt aangegeven hoe de verdeling van de bedrijven over de verschillende bedrijfstypen in de toekomst zal zijn, wanneer de wijkers en de twijfelaars zouden verdwijnen. Het verschil met de huidige situatie kan worden beschouwd als een prognose van de minimaal te verwachten verandering. Het aandeel van het zuivere bollenbedrijf in het totaalaantal hoofdberoepsbedrijven zou volgens deze prognose dalen van 28 tot 23%. Het aandeel van de bedrijven met een combinatie van bollenteelt en glsbloementeelt zou toenemen van 49 tot 53%. Op nagenoeg 60% van de bedrijven zou dan glasbloementeelt van belang zijn. De werkelijke verschuivingen zullen waarschijnlijk groter zijn omdat:

- het aantal bedrijven - in het bijzonder de zuivere bollenbedrijven - in werkelijkheid naar verwachting sterker zal verminderen. De minimaal te verwachten vermindering van het aantal bedrijven komt neer op gemiddeld 1,2% per jaar, hetgeen belangrijk minder is dan de gemiddelde afnemingsgedurende de afgelopen vijf jaar die op zich reeds betrekkelijk gering was (1,8%);
- een aantal ondernemers zonder glasbloementeelt zal vermoedelijk hiermede alsnog beginnen. Het tempo van deze ontwikkeling zal waarschijnlijk afnemen omdat er de "harde kern" van bedrijven is waar de glasbloementeelt slecht past;
- op een aantal van de bedrijven met glasbloementeelt als bijzaak, zal deze waarschijnlijk hoofdzaak worden.

Tabel 3.3 Procentuele verdeling van het aantal bedrijven naar bedrijfstype in 1975 en 1985 (prognose)

Bedrijfstype	In 1975	Afvallers 1) 1975-1985	In 1985 2)
Zuiver bollenbedrijf	28,3	68	23,4
Combinatie van bollenteelt en handel	6,8	-	7,7
Bollenteelt en glasbloementeel	35,1		38,3
Glasbloementeel en bollenteelt	14,0	20	14,9
Gespecialiseerde glasbloemenbedr.	5,7		6,1
Overige tuinbouwbedrijven	6,1	6	6,1
Veehouderijbedrijven	3,5	6	3,6
	<hr/> 100	<hr/> 100	<hr/> 100
Alle A en B bedrijven	(279)	(31)	(248)

1) Door de streekenners als wijker of twijfelaar getypeerd (incl. in 1975-1976 verdwenen).

2) Prognose van de minimaal te verwachten situatie in 1985.

Bij een geleidelijke verdere uitbreiding van de glasbloementeel is het heel goed denkbaar dat deze produktierichting na tien jaar op twee derde van het totaalaantal bedrijven van belang is.

4. ENKELE SLOTOPMERKINGEN MET BETREKKING TOT DE TOEKOMSTIGE ONTWIKKELING

Van oudsher zijn er in Noordwijkerhout een groot aantal kleine bollenbedrijven. Dit type bedrijf heeft in verschillende opzichten de wind tegen gehad, zodanig zelfs, dat voor veel ondernemers de bestaansbasis werd bedreigd. De bollenprijs stond regelmatig onder zware druk doordat de bollensector op de rand van overproduktie was komen te verkeren, en de vraag naar bloembollen een prijsinelastisch karakter heeft. Anderzijds waren de produktiekosten aan een voortdurende stijging onderhevig, indien althans de produktiestructuur niet werd aangepast. Van de belangrijkste mogelijkheid om de produktiestructuur aan te passen, namelijk schaalvergroting middels mechanisatie of rationalisatie in de bollenteelt, hebben de ondernemers met kleine bollenbedrijven slechts in geringe mate kunnen profiteren.

Tegen deze achtergrond is het opmerkelijk, dat in Noordwijkerhout toch nog zoveel ondernemers zich staande hebben weten te houden. Dat is echter vooral te danken aan de mogelijkheden tot expansie, die er in de gemeente nog waren. Aanvankelijk betrof het vooral een uitbreiding in de bollenteelt, terwijl later, d.w.z. sinds het einde van de jaren zestig, de glasbloementeelt snel groeide. Momenteel vormt de glasbloementeelt voor de meerderheid van de bedrijven in Noordwijkerhout een belangrijke peiler onder het bedrijf of is zelfs tot hoofdzaak geworden. De oppervlakte glas bleef echter betrekkelijk klein als gevolg van het bijzondere karakter van de glasbloementeelt, en bedraagt momenteel ongeveer 1,5% van de totale oppervlakte cultuurgrond.

Ook in de toekomst zullen de bedrijven zich verder in de richting van de glasbloementeelt ontwikkelen. Een van de redenen is, dat de mogelijkheid om de oppervlakte bollen per bedrijf te vergroten, in het algemeen nog geringer zal zijn dan in het verleden; de totale oppervlakte bollenteelt in de gemeente zal eerder afnemen dan toenemen, omdat nog maar weinig van het nog resterende grasland voor de bollenteelt in aanmerking komt, waardoor het steeds moeilijker wordt om compensatie te vinden voor niet-agrarische bestemmingen, die wellicht aan bepaalde bollengronden moet worden gegeven. Een andere factor die een bedrijfsontwikkeling naar de glasbloementeelt in de hand werkt is het feit dat de ondernemers met glasbloementeelt veelal tot de jongeren behoren, terwijl bovendien uit een enquête die in de Zuid werd gehouden, naar voren komt dat veel van de ondernemers met glasbloementeelt zich "mentaal" op die produktierichting hebben ingesteld. Een derde overweging die ertoe leidt dat een verdere uitbreiding van het glas te verwachten is, dat ook in de broerij mechanisatie en rationalisatie tot schaalvergroting zullen leiden. Bovendien is te verwachten dat op een aantal bedrijven overschakeling naar vol-

ledige jaarrondteelt zal optreden, waarvoor grotere oppervlaktes glas noodzakelijk zijn. Dit laatste zal met name het geval zijn op bedrijven, waar de bollenteelt volledig op het tweede plan is geraakt.

Er zijn echter niet alleen stuwende, maar ook belangrijke remmende krachten voor een uitbreiding van de glasbloemeteelt. In een ruimer kader gezien is de tijd van de sterke uitbreiding van de glasbloemeteelt in Nederland wel voorbij. Voorts zal op veel bollenbedrijven een sterke uitbreiding in de richting van jaarrondteelten grote financieringsproblemen oproepen en is de combinatie met de bollenteelt - in technisch-organisatorisch opzicht - moeilijk te realiseren. Toch lijkt voor veel kleine bollenbedrijven een verdere uitbreiding in de glasbloemeteelt, de enige reële mogelijkheid te zijn om de continuïteit van het bedrijf op langere termijn veilig te stellen. Het verbreden van de basis door uitbreiding, respectievelijk introduceren, van de opengrondbloemeteelt zal - gezien het speculatieve karakter van deze teelten - slechts weinig soulaas opleveren en is bovendien gedurende de zomermaanden arbeidstechnisch niet goed te combineren met de bollenteelt en evenmin met de glasbloemeteelt op jaarrondbasis.

Alles bijeengenomen wordt voor Noordwijkerhout nog een belangrijke, maar geen explosieve uitbreiding van de glasbloemeteelt verwacht. Het glas zal de eerstkomende tien jaar niet meer dan enkele procenten van de totale oppervlakte cultuurgrond in beslag gaan nemen.

Uit het voorgaande kan worden afgeleid dat de toekomst voor een groot aantal agrarische bedrijven in Noordwijkerhout mede afhankelijk is van het inzake de glastuinbouw te voeren planologisch beleid.